

DOI 10.36074/grail-of-science.20.03.2026.095

ЛОГОПСИХОСИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД: СИНЕРГЕТИКА НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Рібцун Юлія Валентинівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
старший науковий співробітник відділу логопедії
*Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України, Україна*

Прожита українцями перша чверть XXI ст. характеризувалася взаємодіючим впливом різноспрямованих зовнішніх і внутрішніх факторів, зокрема: розквітом біотехнологій, цифровим бумом, геополітичними змінами, Революцією Гідності, початком тривалої збройної агресії РФ проти України, появою та впровадженням концепції Нової української школи, пандеміями COVID-19 та Omicron... Загалом двадцять перше століття вирізняється формуванням принципів загальнонаукової інтегративної картини світу, розгортанням самоevolюціонуючих синергетичних систем у їх розквіті та занепаді. Такими синергетичними відкритими системами є фізичні, хімічні, математичні, медико-біологічні, економічні, політичні, соціальні, психологічні та освітні.

Система освіти – це «ієрархічна структура, яка підпорядковується загальним закономірностям розвитку систем: взаємодії частин і цілого; ієрархічної впорядкованості систем; функціонування та саморозвитку систем; формування ієрархічних структур цілей» [1, С.912]. Тому в цілому синергетичний підхід, запроваджений у 1969 р. німецьким фізиком, почесним професором Штутгартського університету Германом Хакеном [5], в освіті представляє сукупність принципів, ідей і методів, які використовує синергетика, спираючись на схожість основних рис процесів, котрі відбуваються у системах різної етіології.

Синергетичні підходи у своїх роботах, присвячених різноманітним аспектам педагогічної діяльності, були презентовані вітчизняними і зарубіжними науковцями (В. Аршинов, М. Богуславський, В. Буданов, В. Виненко, Ф. Власенко, О. Вознюк, Л. Войнаровська, А. Ворожбитова, С. Гончаренко, Е. Данілавічюте, А. Євдотюк, В. Жилін, Е. Зеєр, Л. Зоріна, В. Ігнатова, М. Ілляхова, В. Ільїн, О. Іонова, В. Камишин, О. Князева, В. Кремень, І. Кудрявцев, М. Левківський, М. Липин, В. Лук'янець, М. Набок, Т. Назарова, О. Нестеренко, Л. Новикова, Ж. Португаль, С. Пролеєв, Ю. Рібцун, І. Родигіна, В. Синьов, М. Соколовський, М. Федорова, Г. Хакен, О. Чалий, Т. Челнокова, В. Шаповаленко, Г. Шатковська, О. Шморгун та ін.).

В логопедії нами розроблений логопсихосинергетичний підхід (Рібцун, 2021). Логопсихосинергетичний підхід базується на синергії логопедії та

психології, «що являють собою ієрархію множинних підсистем, де компоненти вищого рівня стають керуючими для складових нижчого рівня, які існують у взаємообумовленості та тісному взаємозв'язку» [3, С. 16].

Логопсихосинергетичний підхід включає насамперед інтегративну діагностику психомовленнєвого розвитку осіб з особливими мовленнєвими потребами (ОМП) як на вербальному, так і на невербальному рівні з урахуванням критеріїв визначення ступеня наявних труднощів і надання відповідної підтримки (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734326/>).

З огляду на психолого-педагогічну взаємодію різнопрофільних фахівців (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738529/>) і осіб з ОМП: ранній, дошкільний, шкільний вік (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744705/>), дорослість (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747043/>), відповідно до логопсихосинергетичного підходу, в залежності від механізмів порушень, будується логокомпенсаційна або психологокорекційна робота, створюються корекційно-розвивальні циклічні програми (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743608/>).

Відповідно до логопсихосинергетичного підходу за 2024-2025 роки нами розроблений навчальний комплект, який складається з програми з корекційно-розвивальної роботи «Корекція розвитку» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з тяжкими порушеннями мовлення, навчального посібника «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами» та методичного посібника «Методичні орієнтири щодо використання навчального посібника «Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами» [4].

Із застосуванням петель оберненого зв'язку одинадцять репрезентованих синергетично, циклічно-колово взаємодіючих напрямів, виділених нами у корекційно-розвивальній програмі, були повною мірою реалізовані у навчальному посібнику: нейрофізіологічно-мовленнєвий, діяльнісно-мовленнєвий, емоційно-ціннісний, когнітивно-мовленнєвий, мотиваційно-активізуючий, просодичний, фонологічно-фонетичний, лексико-граматичний, синтаксично-інформативний, рецептивно-орфографічний, соціально-комунікативний.

Виокремлення нейрофізіологічно-мовленнєвого напряму зумовлено необхідністю формування (відновлення, налагодження) міжпівкульної взаємодії та нейронних зв'язків у здобувачів початкової освіти з ОМП і мало на меті розвиток інтегративної діяльності аналізаторів учнів з ОМП, функціональних блоків кори головного мозку (за О. Лурією), симультанно-сукцесивних функцій та операцій.

Виділений нами діяльнісно-мовленнєвий напрям передбачав сформованість різних видів кінетичного та кінестетичного праксису (локомоторного, пальцевого, мімічного, орального, артикуляційного), а також рухової уваги, пам'яті, прогнозування та контролю.

Вирізнення емоційно-ціннісного напряму детерміновано націленням на удосконалення емоційно-вольової сфери, регулятивного та поведінкового складників на основі мобілізації глибинних емоцій, утворення дофамінових петель оберненого зв'язку.

Виділення когнітивно-мовленнєвого напрямку включає завдання на цілеспрямований розвиток гнозису, уваги, пам'яті, аналітико-синтетичної діяльності, мисленнєвих операцій, зокрема ймовірного прогнозування та контролю.

Увиразнення мотиваційно-активізуючого напрямку здійснено задля збільшення пізнавального інтересу, вироблення стійкого прояву мовленнєвої активності, виведення на свідомий рівень потреби у нормалізації мовлення.

Відмежування просодичного напрямку передбачало розвиток голосового, дихально-мовленнєвого, складово-структурного, мелодико-інтонаційного на рівні темпу, ритму, інтонації, паузації, наголосу складників.

Виділений нами фонологічно-фонетичний напрям охоплює фонематичний і фонетичний складники.

Виокремлення лексико-граматичного напрямку не лише досягає використання в мовленні різних частин мови, постійне поповнення словникового запасу службовими словами, самостійними частинами мови на позначення категоріального і контекстуального рівнів лексичних узагальнень, видо-родових понять, паронімів, синонімів, антонімів, омонімів, багатозначних слів, а й намічає вироблення вміння правильно використовувати в мовленні граматичні значення роду, числа, парадигму відмінювання, узгодження слів; прийменники; відображення зв'язків між словами у граматично правильно оформлених реченнях. Крім того, спрямований на удосконалення вміння розуміти значення та правильно використовувати в мовленні словотворчі морфеми.

Вирізнення синтаксично-інформативного напрямку має на меті удосконалення вміння використання в мовленні синтаксичних конструкцій різних типів, здатності переказувати прозові тексти, складати план.

Увиразнення рецептивно-орфографічного напрямку передбачає зосередження на процесах формування і удосконалення читання та письма.

Відмежування соціально-комунікативного напрямку скеровує школярів з ОМП на часткову соціальну невербальну та повноцінну вербальну взаємодію. Презентовані напрями роботи є динамічними та гнучкими, різнорівневими за своєю складністю.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що синергетика являє собою міждисциплінарний науковий напрям щодо основних законів самоорганізації складних відкритих систем, які складаються з взаємоузгоджених, підпорядкованих елементів (моделей, підструктур) і перебувають у коловій причинності (Рібцун, 2026).

Синергетика здатна вирішувати проблеми не лише структурування окремих статистичних чи інформаційних даних, а й сприяти пошуку загальнонаукових закономірностей та явищ, які досліджуються вченими різних наукових галузей. Логопсихосинергетичний підхід є одним із сучасних науково-інтегративних підходів, що вже знайшов своє відображення у ряді авторських навчальних, навчально-методичних посібників, корекційно-розвивальних програм і довів свою ефективність у роботі з особами різних вікових груп з ОМП.

Список використаних джерел:

- [1] Енциклопедія освіти (2021). Київ : Юрінком Інтер. 1144 с.
- [2] Синергетика і освіта (2014). Київ : Ін-т обдаров. дитини. 348 с.
- [3] Рібцун Ю. В. (2022). Використання логопсихосинергетичного підходу у задоволенні особливих мовленнєвих потреб. *Věda a perspektivy*. 1(8). 164-175. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729772/>
- [4] Рібцун Ю. В. (2025). Подолання труднощів пізнавального розвитку дітей з особливими мовленнєвими потребами. Київ : Видавець Цибульська В. О. 160 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746230>
- [5] Haken H. (2012). *Synergetics: Introduction and Advanced Topics*. Berlin : Springer. 764 p.

LOGOPSYCHOSYNERGETIC APPROACH: THE SYNERGY OF SCIENCE AND PRACTICE

Yulia Ribtsun

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Senior Researcher of the Department of Speech Therapy
Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Ukraine